

ŹRÓDŁA POPULARNOŚCI WŁADIMIRA PUTINA

Słowa kluczowe: popularność, Władimir Putin, Rosja

VLADIMIR PUTIN'S POPULARITY CONDITIONS

Keywords: popularity, Vladimir Putin, Russia

Wstęp

Poziom popularności Władimira Putina od lat pozostaje na wysokim poziomie. Analizując ten swoisty fenomen badacze wskazują na charakterystyczne cechy rządów Putina, takie jak umiejętność łączenia tradycyjnego sowieckiego stylu przywództwa z technikami populizmu XXI wieku¹. Aprobatę społeczną zapewniać ma mu udział w dorocznych programach telewizyjnych, w których odpowiada na pytania publiczności, zadawanych mu przez telefon, sms i e-mail. Rosjanie uczestniczą w życiu prezydenta za pośrednictwem mediów biorąc udział w obchodach świąt lub w spontanicznych aktach poparcia. Autorzy badań zwracają także uwagę na to, że Putin wykorzystał chaos społeczny wywołany upadkiem Związku Radzieckiego i utratą idei, niezadowolaniem ze sposobu rządzenia Borysa Jelcyna, zagrożeniem związanym z wojną w Czeczeni oraz wysokimi kosztami prywatyzacji niektórych państwowych sektorów gospodarki. Pod rządami Putina Rosja odzyskała utraconą dumę i podjęła próbę odbudowy mocarstwa. Wysoka pozycja i możliwości decyzyjne prezydenta oraz jego indywidualne cechy charakteru pozwalają na swobodne kształtowanie polityki Rosji. Dużą rolę ma również pozytywny odbiór społeczny Putina, który sprawia, że jego decyzje są aprobowane. Dzięki temu wzmocniono władzę, ograniczono roli oligarchów, uzyskano wzrost gospodarczy, stabilizację finansową i poprawę jakości życia.

Niewątpliwie na pozycję Putina składa się wiele uwarunkowań. Wykorzystując metodę czynnikową w artykule przeanalizowane zostaną determinanty kształtujące społeczny wizerunek prezydenta Federacji Rosyjskiej uwzględniając ich znaczenie. Na ich podstawie wysunięto przypuszczenie o możliwościach utrzymania się pozycji przywódczej Putina.

1. Istota i charakter popularności

Prezydentura Putina to okres odchodzenia od demokracji w kierunku autorytaryzmu. Niewątpliwie proces ten jest złożony, a wśród elementów, które wpłynęły na zahamowanie tendencji demokratycznych w Rosji można wyróżnić: brak

---

¹ *The Putin Popularity Score by Richard Morin and Nilanthy Samaranyake*, Pew Research Center for the People & the Press, <http://www.pewglobal.org>, dostęp dnia 10.01.2015.

trwałych i wyraźnych tradycji demokratycznych w historii państwowości, brak efektywnych instytucji demokratycznych, czynnik moralno-społeczny związany ze spadkiem pozycji Rosji i kryzysem tożsamościowych samych Rosjan oraz zły stan gospodarki, skutkujący zubożeniem społeczeństwa. Objęcie władzy przez Putina wiązało się więc z nadziejami na zmianę sytuacji społeczno-gospodarczej i odzyskanie międzynarodowej pozycji Rosji poprzez odejście od koncepcji liberalnej demokracji na rzecz systemu autorytarnego („reżimu hybrydowego”) i antyzachodniego kursu w polityce zagranicznej². O ile zachodni badacze porównują prezydenturę Putina z obecnymi np. w Ameryce Łacińskiej reżimami autorytarnymi, rosyjscy politolodzy zwracają uwagę na jej szczególny, swoisty charakter. W literaturze na określenie reżimu Putina pojawiają się takie pojęcia jak: „putinizm”, „korporacja siłowników” „gosmonkap” (*gosudarstwiennyj monopolitczeskij kapitalizm*), „państwo policyjne”, „nieudolny pluralizm” jako nowy system polityczny o specyficznej formie legitymizacji władzy państwowej i sposobie rządzenia, powstały po rozpadzie ZSRR jako forma adaptacji do zmieniającej się rzeczywistości³.

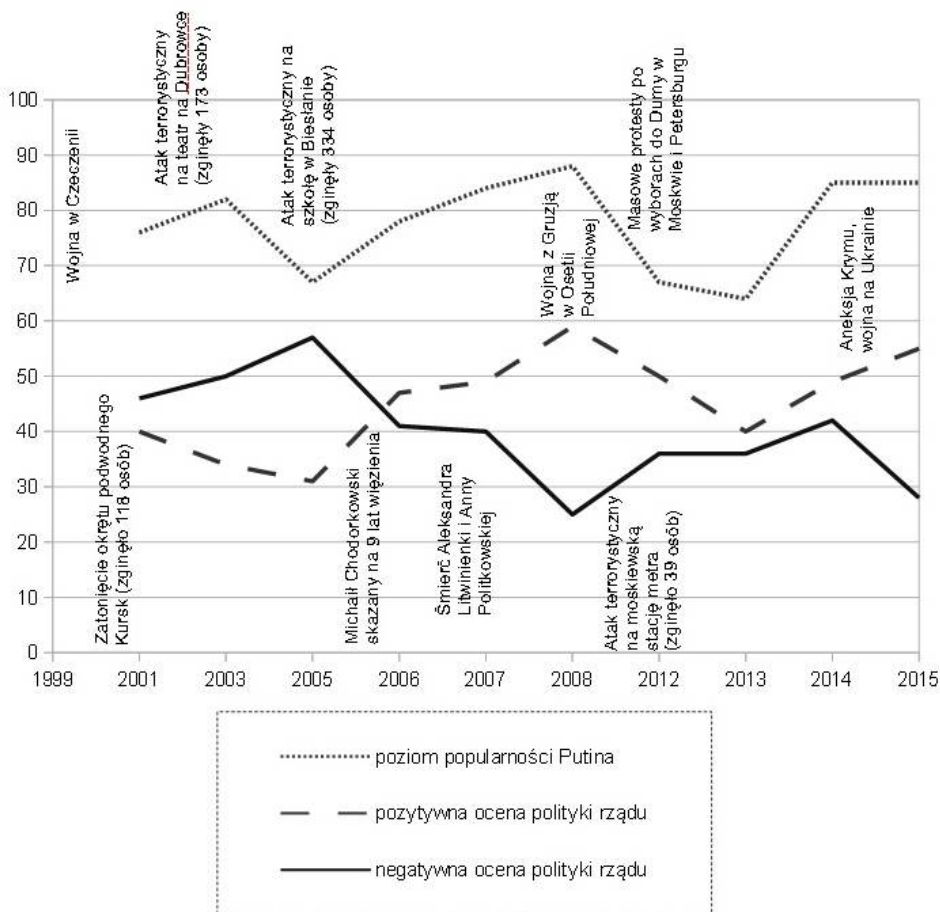
Prezydentura Putina to również stosowanie przymusu i środków militarnych w stosunkach z innymi państwami, łamanie praw człowieka, fałszerstwa wyborcze i ograniczanie wolności słowa. Zjawiska te nie wpływają jednak znacznie na utrzymujący się od wielu lat wysoki poziom popularności prezydenta. W 2007 (według „Time”) i 2013 (według „The Times”) Putin został człowiekiem roku. W 2008, 2009 i 2013 roku uznano go za jedną z najbardziej wpływowych osób na świecie (według czasopism „Vanity Fair” i „Forbes”). Z badań wynika, że ponad 80% ankietowanych Rosjan ufa Putinowi i wierzy, że jego decyzje są korzystne dla państwa i społeczeństwa. Pomimo niestabilnego środowiska międzynarodowego, kryzysu finansowego i problemów wewnętrznych Putin cieszy się niesłabnącą popularnością. Ankietowani wierzą, że potrafi on rozwiązać najważniejsze problemy w państwie. Wskazują również na to, że urzędujący prezydent nie ma konkurenta, którego mogliby obdarzyć zaufaniem. Paradoksalnie największym poparciem Putin cieszył się w 2008 roku, co było spowodowane niedawnym zwycięstwem w wojnie z Gruzją o niezależność Osetii Południowej (Ryc. 1.). Mimo że Putin w tym czasie był jedynie premierem, pozostawał niekwestionowanym liderem i skupiał pełnię władzy w państwie. Z badań wynika również, że polityczne i gospodarcze konsekwencje zaangażowania we wschodniej Ukrainie pobudzają uczucia patriotyczne i przyczyniają się wzrostu poparcia dla prezydenta. Do sondażu należy podchodzić z dużą ostrożnością, gdyż mogą być one fałszowane.

---

² Bil I., Otłowski T., *Federacja Rosyjska jako mocarstwo? Stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2008, s. 2–3.

³ Gudkow L., *Problemy rossijskogo obszczestwa i zadacz jego issliedowanija. Priroda „Putinizma”*, „Wiestnik obszczeswiennogo mnienija” 2009, Nr 101/3, s. 6–21, Romaniuk S.N., *Russia's Authoritarianism in Strategic Perspective*, „European Journal of Social Sciences” 2009, Nr 10/4, s. 614–627.

Ryc. 1 Poziom popularności Władimira Putina oraz ocena jego polityki (w procentach) na istotnych wydarzeniach w latach 1999-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Centrum Levada, <http://www.levada.ru>.

2. Uwarunkowania popularności

Popularność Putina w społeczeństwie rosyjskim wynika z kilku czynników. Można wśród nich wyróżnić: 1. Systemowe; 2. Polityczne; 3. Osobowościowe. Najważniejsze wydają się być elementy decydujące o ustroju i sposobie funkcjonowania państwa. Decydują one także o relacjach między władzą a społeczeństwem.

Za czynniki polityczne uznano zmienne środowisko, które wymaga od państwa adaptacji, regulacji lub innowacji. Wpływają one na podejmowane decyzje o dostosowywaniu się państwa do otoczenia, tworzenia wzorów zachowań pozwa-

lających na zachowanie integralności, autonomii i ładu wewnętrznego państwa lub na wprowadzaniu nowych elementów ukierunkowanych na przeobrażanie się środowiska międzynarodowego⁴.

Na uwarunkowania osobowościowe składają się czynniki związane z życiem, wychowaniem, prywatnymi przekonaniem i działaniami Putina kształtującymi jego wizerunek i odbiór społeczny.

2.1 Uwarunkowania systemowe

Lucan Way zwrócił uwagę na to, że poziom stabilności systemów autorytarnych na obszarze byłego Związku Radzieckiego zależy od: 1) siły powiązań określonego państwa z Zachodem oraz 2) siły i znaczenia instytucji tworzących system autorytarny. Trwałość systemu jest więc bardziej prawdopodobna w przypadku, gdy lider państwa nie utrzymuje stosunków z demokratycznymi państwami Zachodu (lub relacje takie są bardzo słabe) bądź też, gdy wywodzi się lub przynależy do jednej z instytucji charakterystycznej dla reżimów autorytarnych (hierarchiczna partia rządząca, rozbudowany aparat represji, kontrolowane przez państwo przedsiębiorstwa w strategicznych dziedzinach gospodarki). Duże powiązania (ideologiczne, gospodarcze) z Zachodem wymuszają zmianę i dostosowywanie się do norm i reguł państw demokratycznych przez reżim autorytarny. W przypadku państw utrzymujących niewielkie relacje z Zachodem lub o relatywnie silnej pozycji międzynarodowej, tak jak w przypadku Rosji, prawdopodobieństwo szybkich zmian demokratycznych jest niewielkie⁵.

Dynamika zmian w systemach autorytarnych zależy także o od stabilności samego systemu i siły partii rządzącej, jak również świadomości i aktywności ruchów demokratycznych. Zasadnicze zmiany systemowe w kierunku ustroju demokratycznego wymagane są w przypadku chęci intensyfikacji powiązań a państwami Zachodu, na przykład ze względu na przynależność do Unii Europejskiej. Ponieważ członkostwo stwarzało realną konieczność zmiany reżimu, od lat dziewięćdziesiątych XX wieku było wykorzystywane jako element presji na państwa Europy Środkowo-Wschodniej. Towarzyszyły temu pomoc finansowa i wsparcie merytoryczne dla opozycyjnych ruchów demokratycznych. W większości przypadków proces przechodzenia od ustrojów autorytarnych ku demokracji był złożony i długotrwały. Według Way'a większe znaczenie dla stabilności reżimów autorytarnych mają czynniki systemowe niż presja polityczna ze strony państw zachodnich. Jego zdaniem silny lider cieszący się zaufaniem społecznym, konsolidacja partii rządzących, która chroni przed rozłamem oraz instytucjonalizacja aparatu kontroli, zapobiegającego przed aktywnością opozycyjną decydują o ciągłości i trwaniu systemów autorytarnych.

---

⁴ Korybski A., *Funkcje państwa* [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), Lublin 2002, s. 101–110.

⁵ Way L., *The Real Causes of the Colour Revolutions*, „Journal of Democracy” 2008, vol. 19/3, s. 55–69.

Rosja jest jednak przykładem nowego typu autorytaryzmu konkurencyjnego⁶. Reżim Rosji jest mniej represyjny niż kiedykolwiek w bogatej historii Rosji. Mimo represji opozycjonistów politycznych i dziennikarzy, łamaniu praw człowieka i ograniczaniu swobód obywatelskich, w Rosji istnieje wolny rynek z własnością prywatną, funkcjonują organizacje pozarządowe i wolne media (nieliczne), a obywatele mają dostęp do Internetu. Mogą przemieszczać się, swobodnie podejmować pracę i wyjeżdżać na wakacje. W przeciwieństwie do Związku Radzieckiego, w którym społeczeństwo miało być samowystarczalne i zaspokajać własne potrzeby w granicach państwa, współczesna Rosja jest otwarta na międzynarodową współpracę gospodarczą, wymianę idei i migrację.

2.2 Uwarunkowania polityczne

W odniesieniu do powyższej analizy Way'a Martin K. Dimitrov wskazuje trzy elementy wzmacniające popularność Putina w Rosji⁷. Jednym z nich jest populizm gospodarczy, polegający na relatywnie wysokim poziomie partycypacji społecznej w dyspozycji środków pochodzących ze wzrostu gospodarczego Rosji. Dzięki konsumpcji części dochodów poziom życia społecznego nieznacznie wzrósł w czasie prezydentury Putina w porównaniu z danymi sprzed roku 2000 (wzrósł również poziom nierówności społecznych zwiększający przepaść pomiędzy bogatymi i biednymi), co oznacza, że społeczeństwo rosyjskie ma mniej podstaw do bycia niezadowolonym z rządów Putina. Zabieg ten umożliwiły utrzymujące się wysokie ceny ropy na rynku światowym. W tym samym czasie Rosja nie podjęła działań, by zdwersyfikować źródła swojego rozwoju gospodarczego. Pozostałe czynniki to: antyzachodni nacjonalizm oraz ograniczenie niezależności mediów. Utrzymują one stabilność systemu i legitymizują działania władzy. Zainteresowanie „rosyjską ideą” składającą się w dużej mierze z nostalgii za Związkiem Radzieckim, utraconą potęgą i tradycją wynika z odrzucenia myśli zachodniej. Podstawą antyzachodniego nacjonalizmu jest postrzeganie państw zachodnich jako wrogów, którzy zagrażają integralności i stabilności państwa. W tej koncepcji istotną rolę pełnią media, w których świat prezentowany jest w sposób korzystny dla władzy, a dziennikarski indywidualizm i niesubordynacja brutalnie karane (najbardziej znanym przykładem była śmierć Anny Politkowskiej w 2006 roku). Kontrola mediów ogranicza także możliwości komunikacji społecznej i krytykowanie władzy.

Według Dimitrova społeczna redystrybucja środków pochodzących z koniunktury gospodarczej wpływa na kształtowanie pozytywnego obrazu prezydenta i jego otoczenia oraz utrzymanie jedności społecznej. Antyzachodnia retoryka sprawia, że alternatywną wizją dla społeczeństwa jest autorytarny styl sprawowania władzy. Należy jednak pamiętać, że stosunki Federacji Rosyjskiej z USA nie zawsze były konfrontacyjne. W okresie pierwszej prezydentury Putin deklarował

---

⁶ Krastev I., *Paradoxes of the New Authoritarianism*, „Journal of Democracy” 2001, vol. 22/2, s. 5–16.

⁷ Dimitrov M.K., *Popular Autocrats*, „Journal of Democracy” 2009, vol.20/1, s. 78–81.

wieloaspektową współpracę⁸, a jej szczytowy okres przypadł po 11 września 2001 roku. Federacja Rosyjska włączyła się w międzynarodową walkę z terroryzmem i uzyskała podstawy, by brutalnie rozprawić się z fundamentalistami i ekstremistami we własnych granicach. Dwie wojny prowadzone przez Rosję z separatystami czeczeńskimi w latach 90. XX wieku nie zakończyły konfliktu, dlatego działania bojowników czeczeńskich zostały uznane przez Rosję i wpisane w międzynarodową walkę z terroryzmem⁹. Szczególnym wydarzeniem w tym kontekście był akt terrorystyczny w Biesłanie z 1–3 września 2004 roku¹⁰. Uważam zatem, że to szczególna umiejętność definiowania wroga i budowanie poczucia ciągłego strachu jest czynnikiem wpływającym na wzrost aprobaty Putina ze strony społeczeństwa, gdyż w momentach zagrożenia społeczeństwo ulega presji ograniczenia wolności obywatelskich na rzecz stabilności i suwerenności państwa. Dodatkowo do popularności przyczynił się sukces prezydenta w rozwiązywaniu trudności. Paradoksalnie więc rozwiązania siłowe w walce z separatyzmem i terroryzmem podnoszą autorytet rządzących i sprzyjają wzrostowi ich popularności. Tak więc nie tylko idea antyzachodnia jest podstawą do utrzymania *status quo* i poparcia dla autorytarnego stylu przywództwa, ale także przekonanie społeczeństwa do istnienia subiektywnego lub obiektywnego wroga, co w rezultacie doprowadza do jedności i zwiększa posłuch obywateli wobec kontrowersyjnych decyzji rządzących. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na relatywnie niską obawę społeczeństwa rosyjskiego o wzrost zagrożeń ze strony państw UE i USA, która zmieniła się diametralnie dopiero po wprowadzeniu sankcji w związku z aneksją Krymu i zaangażowaniem się Rosji na Ukrainie¹¹ (Ryc. 2).

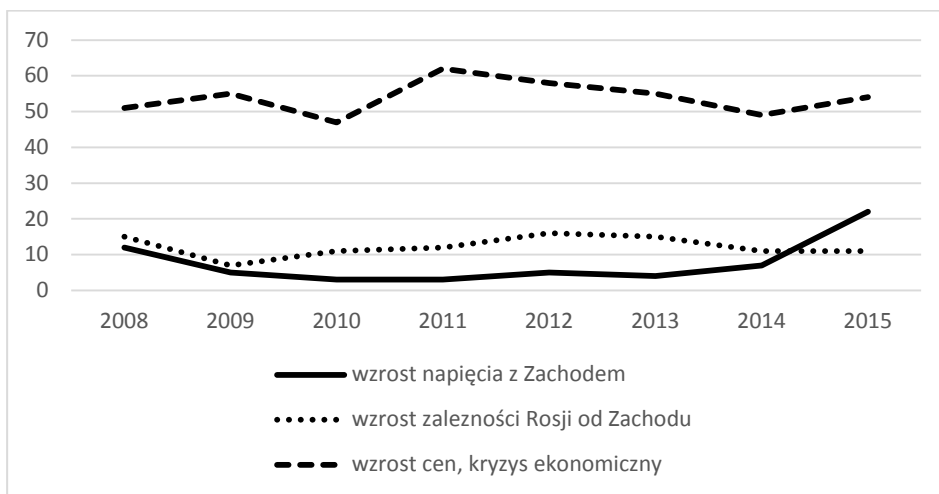
⁸ Nikolai Zlobin nazywa współpracę między USA a Rosją „elastyczną koalicją” (*flexible coalition*), która ma umożliwić państwom realizację narodowych interesów oraz zapobiegać tworzeniu długoterminowych porozumień, Zlobin N., *The New World Order: US and Russia in the Post-Soviet Space: Mutual Squeezing or Cooperation?*, „International Journal” 2008, vol.63/2, s. 307–319.

⁹ Foot P., „Terroryzm, „wojna” i demokracja: swoisty kompromis [w:] 11 września. Przyczyny i konsekwencje w opiniach intelektualistów, P. Scraton (red.), Warszawa 2003, s. 55–60.

¹⁰ Strunk A., *Biesłan. Requiem*, Lublin 2006.

¹¹ *Does Russia need democracy?*, <http://www.levada.ru/eng/does-russia-need-democracy>, dostęp dnia 21.01.2015.

Ryc. 2. Ocena społeczeństwa rosyjskiego zagrożeń ze strony Zachodu na tle zagrożeń o charakterze ekonomicznym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Centrum Levady, <http://www.levada.ru>.

Pod koniec lat 90. XX wieku realnym zagrożeniem była wojna z Czeczenią, a następnie fundamentalizm islamski. Stałym elementem tożsamości strachu jest rozszerzenie NATO, które doprowadziło do zaangażowania się Rosji w kryzys we wschodniej Ukrainie. Silne emocje wzbudza także kwestia ochrony diaspory m.in. w krajach bałtyckich, w Gruzji i na Ukrainie. „Innym” mogą być Amerykanin, Czeczen lub Muzułmanin, dlatego negatywne i zagrażające bezpieczeństwu społecznemu konstrukcje budowane są wokół idei zachodniej, ochrony mniejszości rosyjskiej zagranicą, terroryzmu i islamu, które tworzone są lub pojawiają się w zależności od sytuacji. Moim zdaniem to właśnie strach przed „obcym” powoduje, że społeczeństwo akceptuje działania Putina i godzi się na ograniczenie wolności. Koniecznym elementem jest jednak utrzymanie kontroli nad mediami, która zapobiega dywersyfikacji poglądów na temat „suwerennej demokracji” w Federacji Rosyjskiej. Rozwiązania siłowe i sukcesy w restauracji *Russian great power* sprzyjają aprobachie społecznej i dużej popularności Putina.

Wysokiej popularności Putina sprzyja dodatkowo brak realnego rywala, który mógłby zagrozić jego dotychczasowej pozycji. Ponadto Putin dysponuje efektywnymi metodami, umożliwiającymi eliminowanie, dyskredytowanie i neutralizację potencjalnych oponentów.

2.3 Uwarunkowania osobowościowe

Silny przywódca jest charakterystyczną instytucją w ustroju autorytarnym i źródłem stabilności posowieckiej kultury politycznej. W teorii Theodora Adorno,

Else Frenkel–Brunswik, Daniela Levinsona i Nevitta Sanforda¹² zabiega o poparcie społeczne, by cieszyć się popularnością i aprobatą. Działając zgodnie z określonymi motywami i dysponując pewną podstawą władzy uruchamia motywację zwolenników, aby zrealizować swoje i ich cele. System autorytarny wspiera przywódców i wykazuje wysokie zapotrzebowanie na nich. Oczekuje się jednak od nich stanowczości, pewności siebie i zdecydowanych działań, ale także łagodności i umiejętności dyplomatycznych. Istotą przywództwa jest cel przywódcy, czyli podtrzymywanie starego porządku lub jego nieznaczne zmodyfikowanie, a nie zmiana całkowita systemu.

Putin zdobył wysoką pozycję polityczną dzięki podporządkowaniu i lojalności wobec byłego prezydenta i jego otoczeniu. Wierzone, że łatwo będzie nim kierować i w dalszym ciągu będzie wykonywał powierzone zadania¹³. Tymczasem okazał się silnym liderem, wzmacniając pozycję prezydenta poprzez centralizację władzy, ograniczając wolność słowa i atakując niezależne media. Idea *великой державы* (*great power*) oznaczała wprowadzenie elementów neoautorytarianizmu lub restytucję systemu sowieckiego. Putin nigdy nie zaprzeczał, że służył w KGB. Był dumny ze swej przeszłości i wielokrotnie odnosił się do „patriotycznych” sowieckich wartości. Uważał, że powrót do symboli radzieckich (m.in. przywrócenie hymnu, podniesienie statusu i prestiżu armii) przyczyni się do wzrostu międzynarodowej pozycji Rosji i wzbudzi dumę narodową Rosjan¹⁴.

Już po pierwszym roku prezydentury Putina, jego działanie oceniano bardzo pozytywnie. Putin doskonale wykorzystał sytuację polityczną i psychologię społeczną. Udało mu się zdobyć popularność i poparcie społeczeństwa oraz podnieść międzynarodową pozycję Rosji. W czasie II wojny czeczeńskiej Putin dał odczuć Rosjanom, że jest za nich odpowiedzialny i obiecał odzyskać utraconą godność i dumę (już wcześniej nazywany był „wojennym premierem”). Jego notowania nie obniżyły się nawet po tragedii okrętu podwodnego „Kursk” 12 sierpnia 2000 roku. W pierwszym roku prezydentury udało mu się spotkać z najważniejszymi przywódcami światowymi (z grupy G–7), wzmocnił współpracę z krajami bliskiej

---

¹² Adorno T. W., Frenkel-Brunswik E., Levinson D.J., Sanford R. N., *The Authoritarian Personality*, Nowy Jork 1950.

¹³ Maria A. Gessen pisze, że ludzie, którzy doprowadzili Putina do władzy, naprawdę wiedzieli o nim niewiele. Zaufany współpracownik Jelcyna, oligarcha i biznesmen Borys A. Bierzowski osobiście przedstawił Jelcynowi kandydaturę Putina na prezydenta. Początkowo podkreślał, że Putin jest jego osobistym protegowanym. Później wyznał, że nigdy nie uważał Putina za swojego przyjaciela, a jego osobowość uważał za mało interesującą. Wydawało mu się, że osobę pozbawioną oryginalności, uroku osobistego i interesowności łatwo będzie manipulować i kontrolować, Gessen M., *Putin – człowiek bez twarzy*, Warszawa 2012, s. 16–27.

¹⁴ Morales J., *Who rules Russia today? An analysis of Vladimir Putin and his political project (II)*, „Unisci Discussion Papers” 2004, Nr styczeń, s. 1–11.

zagranicy oraz odwiedził Koreę Północną, Mongolię, Kubę i Indie¹⁵. Już w końcu prezydentury Jelcyna wzrastały nastroje antyzachodnie (zwłaszcza wobec NATO po interwencji w Kosowie), dlatego Putin zdecydował się na politykę wielokierunkową i wielowektorową oraz większy nacisk na kontakty z Azją. Podstawą miały być współpraca ekonomiczna i zneutralizowanie pozycji USA w regionie i na świecie. Razem z Chinami Rosja przyjęła rolę mediatora i arbitra w potencjalnych konfliktach między dwoma Koreami lub Koreą Północną i Stanami Zjednoczonymi.

Priorytetami w polityce Putina jako prezydenta były centralizacja władzy poprzez ograniczenie pozycji oligarchów i regionalnych liderów oraz wzmocnienie roli Rosji jako światowego mocarstwa poprzez rozwój ekonomiczny. Realizację zadań rozpoczął od zmian antydemokratycznych (zwalczanie opozycji, ograniczenie wolności mediów), które nie były niczym zaskakującym, gdyż według niektórych badaczy Rosja nigdy nie była państwem demokratycznym, a jej kultura polityczna charakteryzowała się wysokim stopniem autorytarności. Z kolei powrót do carskiego i sowieckiego dziedzictwa tłumaczony jest przez pryzmat polityki kontynuacji państwowości i tradycjonalizmu, podobnie jak w przypadku polityki Charlesa de Gaulle'a, która ideologicznie nawiązywała do wartości Rewolucji Francuskiej i bonapartyzmu. Celem tak skonstruowanej polityki historycznej jest łączenie przeszłości i przyszłości i promocja narodowego dziedzictwa¹⁶.

Swoje sukcesy Putin zawdzięcza arbitralnym decyzjom, pewności siebie i stałym poglądom. Jego sposób działania znacznie różni się od modelu poprzedniego prezydenta. Jelcyn był zwolennikiem nieformalnych relacji i podejmowania decyzji w kuluarach. Putin otwarcie mówi o interesach Rosji¹⁷. W sprawach, w których musi polegać na innych, korzysta z opinii doradców i specjalistów, jednak wtedy jego decyzje są ambiwalentne i ulegają zmianom. Jego polityka nie zawiera emocji, a sam Putin jest chłodny i pragmatyczny. Ekaterina Michajłowska pisze, że spontaniczność, jeśli pojawia się u Putina, jest „zaprogramowana”. Nazywa go również „produktem społecznego zapotrzebowania – narodowym liderem”¹⁸. Najbardziej efektywne działania według Putina, to zachowanie równowagi w polityce zagranicznej, która doprowadzi do wzmocnienia statusu międzynarodowego Federacji Rosyjskiej oraz zbalansowanie siły USA. Dzięki konsekwencji realizuje własne interesy, a w zależności od sytuacji stosuje zróżnicowane środki. Na przykład w stosunku do państw prorosyjskich stosuje zachęty i obietnice. W przypadku krajów prozachodnich jest gotowy do konfrontacji przy użyciu nacisków, środków ekonomicznych i zaostrzonej polityki

---

¹⁵ Chinyaeva E., *Vladimir Putin Completes his First Year as President*, „Prism” 2001, Nr 7/2 z dn. 27.02.2001, http://www.jamestown.org/archives/prism/p2001/?tx_publicationsttnews_pi2%5Bissue%5D=2, dostęp dnia 3.04.2012.

¹⁶ Hassner P., *Russia's Transition to Autocracy*, „Journal of Democracy” 2008, Nr 19/2, s. 5–15.

¹⁷ Rutland P., *Putin's path to power*, „Post-Soviet Affairs” 2000, vol. 16/4, s. 313–354.

¹⁸ Michajłowska E., *Nacjonalizm, ekstremizm, ksenofobia*, www.panorama.ru/works/patr/bp/6rus.html, dostęp dnia 4.01.2012.

wizowej. W czasie jego prezydentury stosunki Rosji z innymi państwami opierały się głównie na relacjach dwustronnych.

Naród ceni prezydenta za pewność siebie, zdecydowanie i bezkompromisowość oraz wygląd zewnętrzny (przystojny, wysportowany). Putin uosabia tradycyjne wartości rosyjskie, w tym kult jednostki i silną władzę. W przeciwieństwie do Jelcyna, obchodzi święta prawosławne i bierze udział w pielgrzymkach do monasterów. Podróżuje, odwiedza robotników i żołnierzy. Rosjanie cenią Putina za ceremonialność i szacunek do bogatej, ale trudnej historii. W Rosji kategorie narodowe i historyczne zostały włączone w sferę *sacrum*, dlatego wydarzenia z nimi związane przybierają charakter religijny. Szczególnie uroczyste i paradnie obchodzone są rocznice upamiętniające zwycięstwa państwa rosyjskiego i świadczą o jego potęgę. Wydarzenia te są przyjmowane przez Rosjan z dużym entuzjazmem i aprobatą. Na cześć prezydenta powstają wiersze i pieśni, a jego podobizny zdobią kalendarze, plakaty, znaczki i koszulki. Na przykład w 2002 roku opublikowano książkę mieszkającego na Łotwie Aleksandra Olbika pt. „Prezydent”. Osnową wydarzeń są akty terrorystyczne w Moskwie, a Putin przedstawiony został jako bohater, zdolny ochronić Rosję przed zagrożeniem¹⁹. Putin stara się nie angażować bezpośrednio w konflikty przyjmując postawę neutralną. Spory w swoim otoczeniu rozstrzyga za pomocą arbitralnych decyzji. W relacjach ze społeczeństwem jest empatyczny i wyraża zrozumienie, chociaż z pewnością są to działania populistyczne. Tak jak wielu polityków w publicznych wystąpieniach posługuje się „pustymi frazesami” („wzmocnienie państwa”, „silne państwo”, „tworzenie państwowości”). Używa również nowych słów i pojęć („dyktatura prawa”). Jego język bywa też brutalny, zwłaszcza w kontekście Czeczenii i walki z terrorystami. Najbardziej znana jest wypowiedź z 24 września 1999 roku podczas konferencji prasowej w Astanie. Komentując wydarzenia z poprzedniego dnia (bombardowanie rosyjskiego lotniska w Groznych) Putin powiedział: *„Мы будем преследовать террористов везде. В аэропорту — в аэропорту. Значит, вы уж меня извините, в туалете поймает, мы в сортире их замочим, в конце концов. Всё, вопрос закрыт окончательно”* („Będziemy ścigać terrorystów wszędzie. Na lotnisku. Złapiemy w toalecie i w końcu wykończymy w więzieniach. Problem rozwiązany”), a kilka dni wcześniej, 16 września na posiedzeniu rządu rozkazał: *„Мобилизовать те силы и средства, которые будут адекватны угрозе, сделать это быстро, решительно - сжав зубы, задуть гадину в ее логове”* („Zmobilizować siły i środki, które będą adekwatne do zagrożenia, zrobić to szybko, zdecydowanie – zaciskając zęby, zdusić gadzinę w zarodku”). Potrafi też bezwzględnie rozprawić się z przeciwnikami, czego dowodem był pokazowy proces Michaiła B. Chodorkowskiego, szefa spółki naftowej Jukos²⁰. Fenomenem jest także obecny kult Putina, nazywanego „przywódcą narodu”, „umiejętnym

---

¹⁹ Wawrzyńczak A., *Wladimir Putin kak literaturnyj geroj*, „Literatūra” 2007, Nr 49/2, s. 113–125.

²⁰ Chodorkowski M., Gieworkian N., *Więzień Putina*, Warszawa 2012.

modernizatorem”, porównywanym z Piotrem I²¹. Putin wspierany jest przez specjalnie stworzone młodzieżowe bojówki, wspomagające policję w walce z opozycją i mniejszościami narodowymi. Te rasistowskie i nazistowskie działania paradoksalnie cieszą się poparciem społecznym, choć oficjalnie władza zaprzecza, by miała powiązania z organizacjami nacjonalistycznymi. Polityka Kremla nie może być w pełni zrozumiana bez odniesienia do jej przeszłości (resentymenty narodowe o utracie mocarstwowości, związane z upokorzeniem oraz neoimperialne ambicje liderów). Wielu Rosjan wierzy więc w swoje państwo i realne zagrożenie. Gwarancją bezpieczeństwa ma być Władimir Putin.

3. Przewidywania

Zgodnie z przewidywaniami Way’a bardziej zintensyfikowana współpraca z Zachodem będzie sprzyjała bardziej dynamicznym procesom demokratycznym. Z kolei niski poziom powiązań będzie sprzyjał utrzymaniu *status quo*. Proces demokratyzacji w Rosji spowodowałby jednak utratę władzy przez niego i grupę zaufanych oligarchów. W związku z tym należy przewidywać, że proces ten, o ile będzie miał miejsce, będzie długotrwały i złożony. Bardziej prawdopodobna jednak wydaje się konsolidacja autorytaryzmu i zachowanie władzy przez ekipę Putina.

O ile wysoki poziom poparcia dla urzędującego prezydenta pozwala mu na podejmowanie arbitralnych decyzji i kształtowanie środowiska międzynarodowego i wewnętrznego według własnych przekonań, w niektórych przypadkach jest zmuszony użyć środków militarnych, by wymusić posłuszeństwo swojego elektoratu. Uzasadnieniem dla brutalnej siły ma być zagrożenie suwerenności państwa i bezpieczeństwa obywateli. Paradoksalnie więc wewnętrzne kryzysy społeczne i gospodarcze wzmacniają jego rolę i stwarzają możliwości do dalszej konsolidacji władzy.

Duże znaczenie w kształtowaniu się wizerunku prezydenta będzie miało poczucie zagrożenia wśród Rosjan. Obejmując urząd prezydenta w 2000 roku Putin wykorzystał sytuację subiektywnego i obiektywnego ograniczenia bezpieczeństwa i stabilności, które są jednymi z przyczyn pojawienia się i rozbudzenia postaw nacjonalistycznych. W określonych sytuacjach przejawy takich zachowań mogą dotyczyć niewielkiej części lub większości społeczeństwa, a także koncentrować się wokół konkretnych idei, osób i struktur i przybierać mniej lub bardziej spontaniczną formę. Poczucie braku bezpieczeństwa może wynikać z realnej rzeczywistości zagrożenia lub być subiektywnym odbiorem społeczeństwa lub danej grupy. Sytuację poczucia zagrożenia mogą wywołać również świadome działania polityczne w celach zdobycia lub utrzymania władzy. Do eskalacji strachu mogą przyczynić się także mass media, w znacznej części kontrolowane przez władzę. Każda z tych sytuacji wydaje się prawdopodobna, biorąc pod uwagę fakt, że Putin dysponuje szeregiem instrumentów dla rozbudzenia poczucia strachu i wrogości

---

²¹ Umland A., Bredis I., *Postsowietskij paradoks: demokratija w Ukrainie, awtokratija w Rossii*, http://www.researchgate.net/profile/Andreas_Umland/publication/255822249/file/72e7e520beeda7b67c.pdf, dostęp dnia 20.02.2014.

w stosunku do „innego”, a sukcesy w walce z wrogiem przyczyniają się do popularności władzy.

Pozycja Putina w Rosji nie jest obecnie zagrożona. Nie posiada żadnych konkurencyjnych rywali, a wskazane uwarunkowania umacniają jego dotychczasową rolę. Zaangażowanie Rosji w konflikt na Ukrainie i aneksja Krymu wyraźnie potwierdzają zależność popularności Putina od działań ukierunkowanych na ochronę Rosjan w obszarze „bliskiej zagranicy” oraz tworzeniu obrazu „wrogich państw zachodnich”. Biorąc pod uwagę fakt, że nie przewiduje się istotnej zmienności jakości uwarunkowań, prawdopodobne jest utrzymanie wysokiego poziomu popularności Putina w Rosji.

4. Zakończenie

Celem analizy było wykazanie zróżnicowania uwarunkowań wpływających na wysoki poziom popularności Władimira Putina. Aprobata społeczna jest wynikiem czynników systemowych, politycznych i osobowościowych. O ile uwarunkowania systemowe (autorytaryzm i silna pozycja przywódcy) i polityczne (społeczna redystrybucja środków, idea antyzachodnia, kontrola mediów) są powszechnie rozpoznawalne, moim zdaniem należy zwrócić szczególną uwagę na czynniki związane z osobowością Putina. Na przykład Zbigniew Brzeziński nazywając Putina „bezwzględnym produktem KGB”, któremu dyscypliny i nacjonalistyczna determinacja umożliwiły przejęcie władzy i odbudowę pozycji Rosji na świecie²², wskazuje na indywidualną ścieżkę kariery politycznej, charakter i sposób sprawowania władzy obecnego prezydenta.

Istotne jest również określenie zagrożenia i umiejętna konsolidacja społeczeństwa wokół wspólnych wartości. Popularność i silna pozycja Putina w państwie nie wynika jedynie z postawy antyzachodniej. Ich źródłem jest tworzenie wizji wroga i ciągłego zagrożenia. W takim przypadku ograniczanie praw i wolności człowieka dokonywane jest za przyzwoleniem społecznym. Dodatkowo inne działania temu towarzyszące (m.in. osłabianie niezależności liderów regionalnych, kontrola mediów) wzmacniają jedność społeczną i stabilność systemu.

Putin jest zwycięzcą każdej konfrontacji politycznej. Popularność Putina należy oceniać więc przez pryzmat systemu autorytarnego, wzrostu gospodarczego i dobrobytu społecznego, kontroli mediów publicznych i ograniczania dostępu do niezależnych informacji, idei antyzachodnich i tworzenia kategorii wroga, a także indywidualnych predyspozycji prezydenta, choć te elementy są niewątpliwie ważne i w dużym stopniu tworzą społeczny obraz Putina. Wizerunek ten kształtowany przez zmanipulowaną w dużej mierze telewizję i zafałszowane sondaże, jest konstrukcją odzwierciedlającą podstawowe wartości społeczne i zapotrzebowanie na silnego przywódcę. Powodzenie Putina wynika z efektywności jego przekazu, w którym odbiorcy otrzymują to, czego potrzebują.

---

²² Brzezinski Z., *Putin Choice*, „The Washington Quarterly” 2008, vol. 31/2, s. 95–116.

Bibliografia

1. Adorno T. W., Frenkel-Brunswik E., Levinson D.J., Sanford R. N., *The Authoritarian Personality*, Nowy Jork 1950
2. Bil I., Otlowski T., *Federacja Rosyjska jako mocarstwo? Stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2008
3. Brzezinski Z. (2008), *Putin Choice*, „The Washington Quarterly” 2008, vol. 31/2
4. Chinyaeva E. (2001), *Vladimir Putin Completes his First Year as President*, „Prism” 2001, Nr 7/2 z dn. 27.02.2001, http://www.jamestown.org/archives/prism/p2001/?tx_publicationsttnews_pi2%5Bissue%5D=2, dostęp dnia 3.04.2012
5. Chodorkowski M., Gieworkian N., *Więzień Putina*, Warszawa 2012
6. Dimitrov M.K. (2009), *Popular Autocrats*, „Journal of Democracy” 2009, vol.20/1
7. *Does Russia need democracy?*, <http://www.levada.ru/eng/does-russia-need-democracy>, dostęp dnia 21.01.2015
8. Gessen M., *Putin – człowiek bez twarzy*, Warszawa 2012
9. Foot P., *„Terroryzm, „wojna” i demokracja: swoisty kompromis w: 11 września. Przyczyny i konsekwencje w opiniach intelektualistów*, P. Scraton (red.), Warszawa 2003
10. Gudkow L. (2009), *Problemy rosyjskiego obszczenia i zadaci jego issledowanija. Priroda „Putinizma”*, „Wiestnik obszczeniennogo mnienija” 2009, nr 101/3
11. Hassner P. (2008), *Russia's Transition to Autocracy*, „Journal of Democracy” 2008, Nr 19/2
12. Korybski A., *Funkcje państwa w: Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), Lublin 2002
13. Krastev I. (2001), *Paradoxes of the New Authoritarianism*, „Journal of Democracy” 2001, vol. 22/2
14. Centrum Levady, <http://www.levada.ru>, dostęp dnia 21.01.2015
15. Michajlowskaja E., *Nacionalizm, ekstremizm, ksenofobija*, www.panorama.ru/works/patr/bp/6rus.html, dostęp dnia 4.01.2012
16. Morales J. (2004), *Who rules Russia today? An analysis of Vladimir Putin and his political project (II)*, „Unisci Discussion Papers” 2004, Nr styczeń
17. Romaniuk S.N. (2009), *Russia's Authoritarianism in Strategic Perspective*, „European Journal of Social Sciences” 2009, Nr 10/4
18. Rutland P. (2000), *Putin's path to power*, „Post-Soviet Affairs” 2000, vol. 16/4

19. Strunk A., *Bieslan. Requiem*, Lublin 2006
20. *The Putin Popularity Score by Richard Morin and Nilanthi Samaranyake*, Pew Research Center for the People & the Press, <http://www.pewglobal.org>, dostęp dnia 10.01.2015
21. Umland A., Bredis I., *Postsowietskij paradoks: demokratija w Ukraine, awtokratija w Rossii*, http://www.researchgate.net/profile/Andreas_Umland/publication/255822249_____/file/72e7e520beeda7b67c.pdf, dostęp dnia 20.02.2014.
22. Wawrzyńczak A. (2007), *Vladimir Putin kak literaturnyj geroj*, „Literatūra” 2007, Nr 49/2
23. Way L. (2008), *The Real Causes of the Colour Revolutions*, „Journal of Democracy” 2008, vol. 19/3
24. Zlobin N. (2008), *The New World Order: US and Russia in the Post-Soviet Space: Mutual Squeezing or Cooperation?*, „International Journal” 2008, vol.63/2

Streszczenie

Poziom popularności Władimira Putina od lat pozostaje na wysokim poziomie. Analizując ten swoisty fenomen należy zwrócić uwagę na czynniki systemowe, polityczne i osobowościowe. O ile uwarunkowania systemowe (autorytaryzm i silna pozycja przywódcy) i polityczne (społeczna redystrybucja środków, idea antyzachodnia, kontrola mediów) są powszechnie rozpoznawalne, moim zdaniem istotne znaczenie mają czynniki związane z osobowością Putina. Istotne jest również określenie zagrożenia i umiejętne konsolidacja społeczeństwa wokół wspólnych wartości. Popularność i silna pozycja Putina w państwie nie wynika jedynie z postawy antyzachodniej. Ich źródłem jest tworzenie wizji wroga i ciągłego zagrożenia. Wizerunek ten kształtowany przez zmanipulowaną w dużej mierze telewizję i zafałszowane sondaże, jest konstrukcją odzwierciedlającą podstawowe wartości społeczne i zapotrzebowanie na silnego przywódcę. Powodzenie Putina wynika z efektywności jego przekazu, w którym odbiorcy otrzymują to, czego potrzebują.

Summary

High Vladimir Putin's popularity over his presidency depends on some factors. They are connected with systemic and political factors and Putin's personality. While systemic (authoritarianism and the strong position of the leader) and political conditions (social redistribution, the anti-Western idea, the media control) are widely recognized, there are other serious factors associated with the personality of Putin. It is also necessary to determine the risks and society consolidation because of the threat. Putin's popularity and his strong position in the country do depend on the anti-Western attitude and the objective or imagined enemy in Russian society as well. This image created by largely manipulated and falsified satellite surveys, is a structure that reflects the basic social values and the need for a strong leader.

Putin's popularity success is the result of the effectiveness of the message in which Russian society receive what they need.

Informacje o autorze

Aleksandra Kuczyńska-Zonik,
doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce,
doktor nauk humanistycznych w zakresie archeologii,
Instytut Europy Środkowo-Wschodniej,
kuczynska.a@gmail.com